

Ανθοπόχιο

ΝΕΟΤΕΡΟΙ
ΠΟΙΗΤΕΣ
ΚΑΙ
ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ
ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Άτομο vs Κοινωνία : η ποίηση της Γαλήνης Ρεκαλίδου

του Θανάση Β. Κούγκουλου

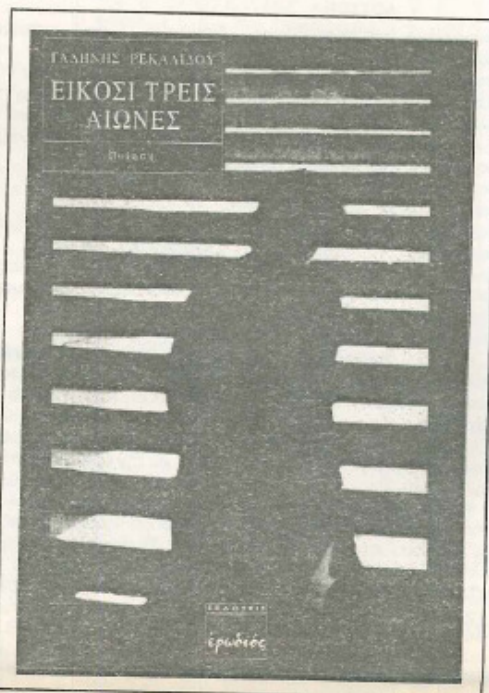
Η Γαλήνη Ρεκαλίδου γεννήθηκε το 1962 στις Φέρες του νομού Έβρου και σπούδασε νηπιαγωγός. Ζει και εργάζεται στην Αλεξανδρούπολη. Αρχίζει να δημοσιεύει συστηματικά ποίηση αρκετά καθυστερημένα, στα τέλη μόλις της δεκαετίας του '90. Ωστόσο, πέρα από κάποιες αναμενόμενες για πρωτοεμφανιζόμενο ατέλειες, η φωνή της αρθρώνεται μεστή και επιμελημένη. Αυτό δικαιολογείται από το συνεχή διάλογο με την ποίηση και τις πολλές δυσκιμίες, που έμειναν βέβαια χειρόγραφα όπως η ίδια δήλωσε σε σχετική συνέντευξή της¹, προτού αποφασίσει οριστικά να εκθέσει στην κρίση του αναγνώστη τους στίχους της. Σε γενικές γραμμές το σχήμα πάνω στο οποίο δομείται το σύνολο του ποιητικού της έργου είναι η διαχρονική στη λογοτεχνία αλλά επανειλημμένα επίκαιρη αντίθεση:

άτομο vs κοινωνία.

Η Ρεκαλίδου από ποίημα σε ποίημα και από συλλογή σε συλλογή παρουσιάζει μεταβολές και μεταπτώσεις ανάμεσα στα δύο σημεία της αντιπαράθεσης. Πότε επιλέγει την ασφαλή και ταυτοχρόνια απομονωτική ιδιότητα και πότε υπερασπίζεται με πάθος τη συλλογικότητα, παρόλο που στην εποχή μας εξελίχθηκε σε απληγή και επικίνδυνη υπόθεση, εκφράζοντας έτσι με έκδηλο τρόπο την εσωτερική σύγκρουση και το τραυματικό δίλημμα του σύγχρονου ανθρώπου.

Σε εφηβική ηλικία, την περίοδο 1967 - 1970, συμμετέχει σε νεανικά περιοδικά και σε εφημερίδες, όπως στο Στίλ του Παιδιού και στη Μακεδονία της Θεσσαλονίκης. Τα πρώτα ποίημά της αναπαράγουν τη θλιπτική διάθεση που συνήθως συνδέεται με την εφηβεία και παράλληλα μεταφέρουν σχά τον απόηχο από τη σκοτεινή ατμόσφαιρα της δικτατορίας. Παραθέτω ενδεικτικά μερικούς στίχους: *Υστερόγραφο, Νεκρή αχτίδα, Ήττα, Δάσ'* μου την χαρά. Έπειτα ακολουθεί μακρό διάστημα σιωπής, ώσπου από το 1997 και ύστερα συνενεργάζεται τακτικά με τα δύο λογοτεχνικά περιοδικά της Αλεξανδρούπολης,

την *Ενδοχώρα* και την *Εξώπολη*. Το ίδιο έτος εκδίδει την πρώτη της συλλογή *Είκοσι τρεις αιώνες* και το 1999 τη δεύτερη και τελευταία προς το παρόν *Έρμος ενδύεται λόγον* Και τα δύο βιβλία κυκλοφόρησαν από τον εκδοτικό οίκο της Θεσσαλονίκης Ερωδίας. Η συλλογή *Είκοσι τρεις αιώνες* περιλαμβάνει τριάντα εννιά ποιήματα, κατανομημένα σε τρεις ενότητες: τα χειρόγραφα της *αμόχλης με δεκαεπτά, ώριμη σιωπή ή λίγο πριν με επτά και νεκτόρ με δεκαπέντε* αντιστοίχως ποιήματα. Συμμετρικά με την προηγούμενη ως προς τον αριθμό είναι και η συλλογή *Έρμος ενδύεται λόγον* Συγκεντρώνει σαράντα ένα ποιήματα σε δύο ενότητες: *αμφίπολις εν κεία* με δεκαεννιά και *ή επιμαρτυρία εγγύς* ... με είκοσι δύο ποιήματα. Δηλαδή αβροιστικά οι συλλογές περιέχουν ογδόντα ποιήματα σε ογδόντα οκτώ τυπωμένες σελίδες, αναλογία που φανερώνει ότι το ολιγόστιχο ποίημα αποτελεί σταθερό κανόνα στην ποίησή της. Επίσης στο πλαίσιο της λογοτεχνικής της εργογραφίας εντάσσονται περιηγητικά ή ταξιδιωτικά κείμενα² και αφηγήματα παιδικής λογοτεχνίας³, τα οποία δεν θα σχολιάσουμε εδώ.

Στο *Είκοσι τρεις αιώνες* ο τίτλος και το περιεχόμενο, δηλαδή τα μύθο, αποκαλύπτουν το περιεχόμενο και προδιαγράφουν την ερμηνευτική διαδρομή του αναγνώστη. Το αριθμητικό *είκοσι τρεις* προφανώς δεν κυριαρχεί αλλά λειτουργεί αυξητικά στο προσδιοριζόμενο *αιώνες*, που κι

αυτό με τη σειρά του υποδηλώνει ικανό χρονικό μέγεθος. Με άλλα λόγια επισημαίνεται μια εξαιρετικά μεγάλη διάρκεια χρόνου, η οποία δεν μπορεί παρά να νοηθεί ως αρνητική κατάσταση για τον φορέα του ποιητικού λόγου⁴. Τα μύθο των δύο πρώτων μερών της συλλογής, σταχυολογημένα από τις Προφητείες του Ησαΐου (*Ως ρίζα εν γη διεψώθη*) και από τους Ψαλμούς του Δαυΐδ (*Και ο στενωμός από σου ουκ απεκρύβη...*), δεικνύουν ένα ποιητικό υποκείμενο που διεκδικεί και στενάζει διαφορετικά πάσχει και υποφέρει. Στην τρίτη ενότητα το μύθο επιτρέπει μια προσωπική ανάταση: *Επιλήση αναστάσεως η ψυχή μου. Αν και διαφιέδεται στη συνέχεια από το ποιητικό υλικό, κοινοποιείται όμως η πρόθεση απεγκλωβισμού από την περίκλειστη κρύπτη του φοβισμένου και απογοητευμένου ατόμου, από την παθητική εξομολόγηση του πόνου με παραλήπτη τον εαυτό του. Μάλιστα ο εξομολογητικός τόνος υπογραμμίζεται με την παρουσία β' γραμματικού προσώπου, η οποία επεκτείνεται και στη δεύτερη συλλογή. Επομένως, στους *Είκοσι τρεις αιώνες* κυριαρχεί ο πανικός για το χρόνο που κυλά άπρακτα και βασιανιστικά και ο τρόμος για την απουσία επικοινωνίας με τον "Άλλο":*

ΠΑΛΙΡΡΟΙΑ

Τόσους αιώνες
να παλεύω με χιλιόμετρα.

Με πτήσεις
γεμάτες λεηλατημένες
αποσκευές
του πρέπει.

Ήσουν παντού.
Δεν είσαι πουθενά.

(σ. 17)

Η ακύρωση της σύζευξης ατόμου - κοινωνίας ανατρέπεται βαθμιαία στο *Έρμος ενδύεται λόγον* Παρότι στο πρώτο τμήμα η οδύνη και το πένθος παραμένουν ως κεντρικοί άξονες, διαφαίνεται μια στρόφη προς τη λύτρωση. Η νέα τάση εγγράφεται ακόμα και στον υπότιτλο (*αμφίπολις εν κεία*). Η λέξη *αμφίπολις* είναι δισημη και δημιουργεί προβληματισμό στο αν αφορά επίθετο ή γεωγραφικό όρο. Στο ποίημα *Αποδημίες* εμφανίζεται ρητώς η αρχαία πόλη Αμφίπολη. Πάντως νομίζω ότι, σε συνάφεια με τα συμφοροδόμενα στον υπότιτλο, είναι πιθανότερο να αναγνωριστεί ως επίθετο. Υπονοείται συνεπώς πως ο *εξβριστός* και *μονήρης* ποιητικός στοχασμός γίνεται τώρα *αμφίπολις*, που ετυμολογικά σημαίνει ότι εγκαθίσταται γύρω από την πόλη εγκαταλείπει τον άγονο οδυρμό και μετατρέπεται σε υκετευτικό κάλεσμα για συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα:

ΠΟΝΤΕΙΑ

Σ' αυτή την πολιτεία
με τους τριανταφυλλί κήπους
και τα ποδήλατα
στην παραλιακή λεωφόρο,
η ζωή μας είναι
από κάρβουνο.
Παίρνουμε τα κομμάτια του
και γράφουμε
συνθήματα πυροβολισμών
στους κίτρινους κρατόφους
των σπιτιών μας.

(σ. 29)

Στο δεύτερο τμήμα η συνάντηση του ατομικού με το συλλογικό σχεδόν επιτυγχάνεται. Κάθε ποίημα αποτελεί και ένα βήμα προς την κατάκτηση της ισορροπίας και της γαλήνης μέσα στη συνύπαρξη⁵. Για παράδειγμα

* Τα κείμενα που κοσμούν τη στήλη είναι της Κ.Μακρή και προέρχονται από την ποιητική συλλογή *Είκοσι τρεις αιώνες* της Γ. Ρεκαλίδου.

στους παρακάτω στίχους με την παιγνιώδη παρήχρησή του έμφων:

Βλέπω από το θαλαμμένο παράθυρο την επόμενη Εδέμ γεμάτη από τα έμφων της έσχατης ευδομίας του έρωτα και της εμπληθούς ένωσης.

(σ. 43)

ή επίσης :

Όταν σε βρω θέλω να είσαι ακόμη ο δρόμος μου ανάμεσα σε Θεό και χάρμα. Η ευλογία του νερού.

(σ. 59)

Και πάλι το γεγονός της αλλαγής προσημαίνεται στον υπόπλο (ότι η επιμαρτυρία εγγύς ...). Η επιμαρτυρία, η επιβεβαίωση της σταδιακής πορείας από το εγώ στο αμά, είναι εγγύς, κοντινή. Έτσι εξηγείται πλέον και ο γενικός τίτλος της συλλογής : ο έρμος άνθρωπος ενδύεται, εκφοράζει το λόγο που αναζητά την επαφή και την κοινήτητα.

Η θεμελιακή διχοτόμηση άτομο vs κοινωνία που εντοπίσαμε στις συλλογές της Ρεκαλίδου με τη βοήθεια κειμενικών και περικειμενικών δεικτών προβάλλεται με καθορισμένα υφολογικά στοιχεία και θεματικά μοτίβα, τα οποία θα θέξω σύντομα παρακάτω. Η γλώσσα της ενσωματώνει προγενέστερες μορφές από τη γλωσσική μας παράδοση, κυρίως από το Ευαγγέλιο και τα ιερά βιβλία (π.χ. σχισμένη κραυγή του αλληλούια, σαν υστερήματα της αλαλιάς του νιν) ή απορροφά αλόκληρες περικοπές / φράσεις (όμο του εσμηρισμένου). Επιπλέον σε αρκετές περιπτώσεις διατηρεί λόγιους τύπους, όπως μετοχές (παροδιδούς) και το τελκό ν (αίμα βρόχινον θανάτου). Η συντακτική δομή πολλές φορές παραβιάζεται και οι λέξεις αποκτούν αυτοτέλεια ή μη προβλεπόμενη θέση, όπως τα επιρρήματα και οι σύνδεσμοι που μετασχηματίζονται σε ουσιαστικά:

ΟΔΟΠΟΡΙΑ ΣΗΜΕΙΟΥ

Είσα από λίγο από χώμα και ίσκη. Πονάς στο γατί, στο εχθές και στο αν. Δεν χωράς στο παλύ.

(Έρμος ενδύεται λόγον... σ. 35)

Θεωρώ πως η αποδόμηση και όλες αυτές οι τεχνικές υπερρεαλιστικής καταγωγής επιδιώκουν να εξωτερικεύσουν από τη μία μεριά την καταπιεστική βίωση του χρόνου μέσα από τη διαχρονική διάσταση

της γλώσσας και από την άλλη να αισθητοποιήσουν την ανοίκεια σχέση του ποιητικού υποκειμένου με τον περιβάλλοντά του χώρο.

Οι θεματικές σταθερές που με υψηλή συχνότητα διατρέχουν το έργο της είναι οι εξής: α) Οι χρωματικές ενδείξεις. Το χρώμα σε κάθε δυνατή απόχρωση συνοδεύει τις ποιητικές εικόνες και τα πράγματα, σε πραγματικούς και παράλογους συνδυασμούς (π.χ. λευκή ένωση, κόκκινα ηλιοτρόπια, υπόλευμα άχρας, κόκκινα ευθείες, τριανταφυλλί θαύμα, λιλά ενοχές, πράσινο σκατάδι, κίτρινα κρόταφοι, μαύρα μαλλιά, ροδακινί πόροι). Ενδεχομένως, η εκτεταμένη χρήση του χρώματος στοχεύει στο να δώσει υπόσταση στην άυλη και άρρητη ψυχική εμπειρία.

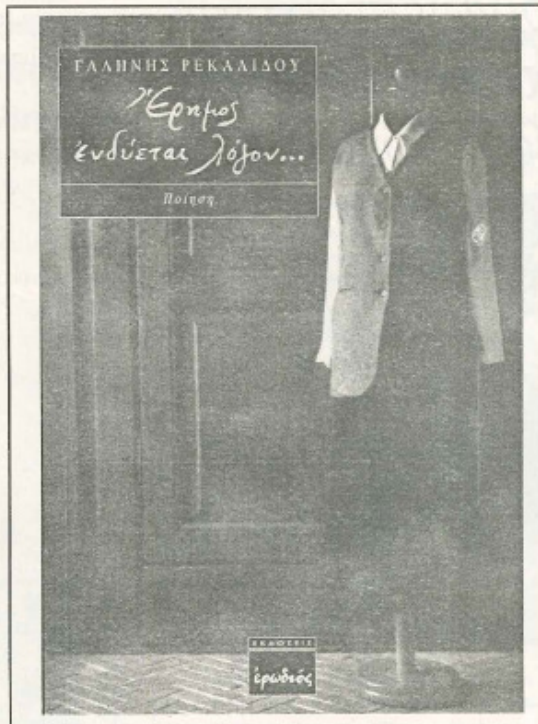
β) Το ιστορικό και θρησκευτικό υπόστρωμα. Η αρχαιότητα, το Βυζάντιο και η εκκλησιαστική ιστορία τροφοδοτούν συνεχώς τον λογοτεχνικό μύθο της ποιήτριας με μια πολυπληθή και ποικίλη σύναση προσώπων και τόπων. Τα πρόσωπα στην ουσία συσταούν προσωπεία που η σημαντική τους αξία επαναπροσδιορίζεται μέσα στο καινούργιο τους κειμενικό περίγγραμμο. Καταγράφω ένα δείγμα τέτοιων ιστορικών / μυθολογικών προσώπων : Τειρεσίας, Κίρκη, Πεισιστράτος, Αριστοτέλης, Παλαιολόγος, Αδάμ, Ιησούς, Ματθαίος, Ιούδας, Θωμάς, Πλάτος, Γρηγόριος ο Ε'. Το ίδιο συμβαίνει με τους τόπους και τα αρχαιολογικά μνημεία : Γολγοθάς, Ιερουσαλήμ, Ιεριχώ, πύλη του Γαλέριου, Ροτόντα, λοντάρι της Αμφίπολης. Στο ποίημα Απολογία, για παράδειγμα, ο μύθος των πρωτόπλαστων και ο Αδάμ ταυτίζονται ευρύτερα με τη σκληρή ανδρώπινη μοίρα:

Είδα το φέδι να τρώει το δηλητηριώ του, ανασταίνοντας τα θνηταίμα όνειρα του Αδάμ. (Είκοσι τρεις αίνους, σ. 46)

γ) Η συχνότατη αναφορά στη γλώσσα, στην ποίηση και στους ποιητές. Ειδικότερα σε τριάντα πέντε από τα ογδόντα ποιήματά της απαντώνται παρόμοιες μνείες, ποσοστό ιδιαίτερα ευρύ. Πρόκειται δηλαδή για μια ποίηση ποιητικής που καταδεικνύει την αγωνία και το μάχθη της Ρεκαλίδου για να οικοδομηθεί το λόγο της αλλά και προσδίδει τις προσημειώσεις και τις συμπάθειές της. Η μεταγλώσσα της γραμματικής αποκτά αλληγορική σημασία, αποσυνδέοντας με τόλημ τους όρους από την πρακτική και τρεπιμένη τους ερμηνεία:

κλαδών τους αποξηραμένους συνδέσμου

και τις προθέσεις σε απαγορευμένους οπίσους (Είκοσι τρεις αίνους, σ. 12)

ή αλλού :

Κάβεις λοξά τους χρόνους των ρημάτων σου, τον παραστατικό και τους υπεραυτελείκους κι ύστερα, βάσεις το χέρι σου βαθεία μες στον κρατήρα του ενσωπία για να βγάλεις το δηλητηριώδες σπέρμα σου. (Έρμος ενδύεται λόγον... σ. 23)

Η ποίηση είναι συνώνυμο της πιο παραγωγικής, δύσκολης και άλογης δημιουργίας :

Γράφω με δάχτυλα ξένα, ετών έντεκα, μία παλλόμενη ιαχή γεμάτη σπασμούς τοκετού. (Έρμος ενδύεται λόγον... σ. 54)

Οι ποιητές και οι λογοτέχνες γενικότερα που εννοούνται στους στίχους της είναι μια εξωχριστική κατηγορία προσώπων. Κατά περίεργο τρόπο βρίσκονται μόνο στη δεύτερη συλλογή. Υπερτερούν οι ξένοι : Γκαρχία (Λάρκα), Καμύ, Μπρεχτ, Πόλμα Ρικάρντο. Από τους Έλληνες κατονομάζεται ένας και μοναδικός, ο Καρυωτάκης, ο οποίος έτσι διακρίνεται ως προσφώνης και συγγενική φωνή. Η ανόδυση των προαναφερθέντων λογοτεχνικών προσώπων στα ποιήματά της διευκολύνει τη διακειμενική συνομιλία με τα γραπτά και τη ζωή τους. Κατά τη γνώμη μου λανθάνουν τουλάχιστον άλλοι τρεις, ο Χικμέτ, ο Καβάφης και η Δημοπούλα, όπως μπορεί να υποθέσει κανείς

εσωτερικού μηχανισμού του ατόμου και το στίπ - ποίημα η παρηγοριά στην καθημερινή φρίκη :

Μέσα στο στίπ κόντευε η ώρα του τοκετού και οι τοίχοι είχαν αδειάσει την ιστορία τους στο πάτωμα.

(Έρμος ενδύεται λόγον... σ. 28)

Και τέλος ε) Η κοινωνική επανάσταση. Το περισσότερο ανατρεπτικό θέμα και συνάμα αυτό που κυρίως ωθεί την ποιήτρια στην περιοχή της κοινωνικής κριτικής είναι η επανάσταση. Πέντε ποιήματα αφιερώνονται σε διάσημους ή ανώνυμους αυτόχειρες επαναστάτες λάθος εποχής. Δύο μνημονεύουν τον Τσε Γκεβέρα και από ένα επικαλείται τον Κάστρο, τον Σκατσέζο πατριώτη του 13^{ου} αιώνα Ουάλια Ουίλιαμ και το σύγχρονο του Γκεβέρα Κολομβιανό ιερέα και ανάρτη Καμίλο Τορές που θέλησε να συνενώσει τη μαρξιστική ιδεολογία με τη χριστιανική οπτική. Αυτόνομο είναι ότι λεπτομερώς εξίσου ως ιστορικά προσωπεία, φορητά ως ποίηση με διαφορετικό νόημα. Εύκολα διαπιστώνουμε ότι εάν εξαιρέσουμε τον Ουάλια Ουίλιαμ όλοι οι υπόλοιποι είναι λατινοαμερικάνοι και εάν αφαιρέσουμε τον Κάστρο όλοι χάρθηκαν ηρωικά και δοξασμένα, χωρίς όμως να καταφέρουν να αλλάξουν τις τύχες των φτωχών και ταπεινών ανθρώπων. Μαζί τους συμπίπτει η ποιήτρια και γοητεύεται από την ηθική βάση του αγώνα τους και όχι βέβαια από τα βίαια παρεπόμενά του :

- Καμίλο Τορές, πύσω κρατάς μια κόκκινη υφασμάτινη θύελλα; - Όσο η ανάσα του δρόμου. (Έρμος ενδύεται λόγον... σ. 26)

Αναμφισβήτητη η Γαλήνη Ρεκαλίδου κατόρθωσε να γράψει ποίηση αξιόλογη και ενδιαφέρουσα. Ανεξάρτητα από το ότι κάθε ποίημα δεν έχει την ίδια ένταση και κάθε στίχος την ίδια φροντίδα, νομίζω πως το αποτέλεσμα κερδίζει την προσοχή και τη συμμετοχή του αναγνώστη. Κι αυτό βέβαια δεν είναι ασήμαντο ή λίγο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. τη συνέντευξη της στην Β. Παλαιολόγου με τίτλο 'Στο στίπ της ποίησης', περιοδικό Close up 42 (Οκτώβριος 2000), σ. 46.
2. Π.χ. 'Φανόμορφο στην Αλεξανδρούπολη', Ενδοχώρα 55 (1998), σσ. 106 - 110 'Οδοπορικό στη Κάλνη, Η θεολογική σχολή της Κάλνης με την περίφημη βιβλιοθήκη της σήμερα όσο ποτέ έχει ανάγκη την κλήση', Ενδοχώρα 56 (1998), σσ. 45 - 48.
3. Στην αυλή του σουρνού, εκδ. Ερμίδης, Θεσσαλονίκη 1996 2^η χάρτα του ουρανού τόξου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, υπό έκδοση.
4. Βλ. και τις σχετικές παρατηρήσεις της Ε. Λασιναίου στη βιβλιοκριτική της για τη συλλογή Είκοσι τρεις αίνους, Ενδοχώρα 57 - 58 (1998), σσ. 170 - 173.
5. Και ο Γ. Κορμυριλίδης στην αντίστοιχη βιβλιοκριτική του σημειώνει την απόκλιση της πράξης από τη δεύτερη έννοια, με τη διαφορά ότι δεν διαφέρει πως υπάρχει ερώλη και μεταξύ πρώτου μέρους και προηγούμενης συλλογής, Βλ. Ενδοχώρα 62 (1999), σσ. 137 - 138.
6. Βλ. G. Bacheler, Η ποίηση του χώρου, μετ. Ε. Βέλλου - Ι. Κατήγιαλη, εκδ. Κατήγιαλη, Αθήνα 1982, σσ. 30 - 100.